

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DIN ANUL 1993 DE PE ȘANTIERUL CEFA — LA PĂDURE, JUDEȚUL BIHOR

de
IOAN CRIȘAN

În anul 1993 secțiunea S₁¹ cu lățimea de 1 m începută în 1990 a fost prelungită spre nord cu 32 m. S-a săpat până la pământul virgin aflat la adâncimea de 1,50 m, situația stratigrafică fiind identică cu cea din anii precedenți. Nivelele de locuire neolitic, hallstattian, feudal timpuriu și feudal sunt bine reprezentate în timp ce nivelul prefeudal este mai sărac în vestigii. Nivelul La Tène celtic este doar semnalat, iar cel daco-roman nu a mai fost surprins. Au apărut în schimb câteva cioburi aparținând culturii Coțofeni.

Au fost cercetate, prin săparea a patru casete, șapte complexe arheologice, cinci fiind dezvelite integral și două parțial.

DESCOPERIRI NEOLITICE

Cioburi neolitice au apărut în stratele superioare ale solului alături de vestigii mai noi. Ele provin din stratul argilos de culoare brună, gros de circa 1 m situat deasupra argilei galbene ce nu conține vestigii arheologice.

Locuința L₆. Între metri 3,25—7 ai secțiunii pământul cu depuneri neolitice se adâncea în stratul virgin, semnalând astfel existența în acest sector a unui complex arheologic. Din cuprinsul său, atât cât a fost prins în secțiune, au ieșit la lumină un bogat material ceramic și resturi de oase animale.

Materialul ceramic constă din fragmente de vase și bucăți de chirpic. Pasta ansamblului ceramicii din complex avea ca ingredient materie vegetală păioasă, deosebirile calitative rezultând din gradul de prelucrare a acesteia prin selecție și frământare. Din pasta cu multă pleavă, slab frământată sunt lucrate bucățile mari de chirpic provenit probabil de la o vatră de foc. Din pastă mai bine frământată a fost modelată cea mai mare parte a vaselor. Ca forme se deosebesc castroane cu fundul îngust,

¹ În anii 1986—1990 în așezare au fost executate cinci sondaje de control. Apărând indicii că în sectorul D, aflat în partea de sud a așezării, locuirea ar fi mai intensă, în următorii doi ani săpăturile au continuat în acest sector, cele două secțiuni deschise fiind prelungite și dezvoltate în vederea cercetării unor obiective. Săpăturile continuă în sectorul D unde se prefigurează o grupare de locuințe feudale timpurii. În continuare numerotarea secțiunilor și complexelor în acest sector o facem lăsând la o parte descoperirile din celelalte sectoare. (vezi fig. 1).

pereții groși și gura largă, marginea fiind dreaptă sau ușor trasă în interior. La unele exemplare marginea buzei era alveolată iar pereții aveau butoni singulari sau dispuși câte doi. Un alt tip ceramic era vasul de provizii pântecos, cu gâtul înalt, cilindric. În interior, la nivelul umărului era prevăzut cu proeminențe apucători. Pe unele fragmente din această categorie ceramică se disting urme slabe de decor liniar pictat cu o substanță de culoare neagră. Din pasta cu pleavă bine mărunțită erau lucrate vasele de dimensiuni mai mici cu pereții subțiri având în general gura largă, buza subțiată fiind dreaptă sau ușor trasă în interior.

Materialul osteologic descoperit în acest complex aparține unui exemplar de zimbru² și constituie, ca și ceramica, resturi ale activității menajere a locuitorilor neolitici ai așezării ce și-au amenajat locuința în acest loc. Procedul degresării pastei cu resturi vegetale tocate, existența străchinilor cu buza alveolată, absența cupelor cu picior, situează locuința L₆ la începutul fazei a III-a a culturii Criș³.

DESCOPERIRI DATÂND DIN PERIOADA DE TRECERE LA EPOCA METALELOR

Au fost descoperite doar două fragmente de vase ce se încadrează în cultura Coțofeni. Provin de la două vase de dimensiuni diferite, lucrate în maniera cunoscută acestei perioade de tranziție. Decorul constă din benzi verticale de linii în rețea flancate de adâncituri imprimate în pasta moale a vaselor, caracteristice primei faze a culturii Coțofeni⁴.

DESCOPERIRI DIN PRIMA VÂRSTĂ A EPOCII FIERULUI

Materialul arheologic hallstattian a fost descoperit în stratul de sol compact de culoare vântată aflat deasupra stratului cu vestigii neolitice precum și în obiective din stratele de deasupra, antrenate mecanic. Se remarcă fragmente de recipiente mari din pastă de tipul ceramicii cu două fețe de la începutul Hallstattului (Ha A—B). Ca elemente de decor apar canelurile și proeminențele în forma de creastă. Cel mai des întâlnite sunt străchinile cu buza îngroșată trasă spre interior modelate dintr-o pastă bine frământată de culoare neagră, cenușie și brună având suprafața acoperită cu un slip fin lustruit. Acest tip de strachină cunoscut încă din Hallstattul vechi este una din cele mai răspândite forme de la sfârșitul primei epoci a fierului⁵. Muchia buzei este decorată cu caneluri oblice. La unele exemplare se observă proeminențe trase în sus din buză. Unui alt tip îi aparține vasul cu pânțele coborât și gâtul lung. Baza gâtului este delimitată printr-un prag pe care se află proeminențe. Marginea invazată a vasului este decorată cu incizii în forma

² Determinarea materialului osteologic aparține paleontologului Márton Venczel.

³ N. Vlăssă, *Neoliticul Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1976, p. 255—256; Gh. Lazarovici, *Neoliticul timpuriu în România*, în *Acta MP*, VIII, 1984, p. 64—65.

⁴ P. I. Roman, *Cultura Coțofeni*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1976, p. 18—30; I. Crișan, *Un complex arheologic aparținând culturii Coțofeni descoperit la Cefa (jud. Bihor)*, în *Crisia*, XVIII, 1988, p. 339—351.

⁵ Al. Vulpe, *Necropola hallstattiană de la Ferigile*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1967, p. 39; Idem, *Sălașul hallstattian de la Novaci*, în *Materiale și cercetări arheologice*, VIII, 1962, p. 364, fig. 5/1—6.

semnului X. Vasele pântecoase cu profil bitronconic își găsesc prototipuri încă de la începutul epocii hallstattiene, menținându-se în Câmpia Tisei până în Hallstattul târziu⁶. O prezentă aparte o constituie o piesă din os având unul din capete prelucrat sub forma de dinți dispuși în două rânduri, destinată probabil imprimării decorului în pasta moale a vaselor.⁷

DESCOPERIRI PREFEUDALE

Nivelul prefeudal de locuire este reprezentat printr-un număr redus de fragmente ceramice din strat și din complexe mai noi în care au fost dislocate. Ca factură pasta este de două feluri: cu scoici pisate și cu nisip în compoziție. Vasele erau lucrate la roată și aveau ca decor benzile de linii simple și în val.

Locuința L₈. În caseta C₁₁ a fost prins un colț al unei locuințe al cărei nivel de călcare se afla la 1,25 m adâncime de la suprafața solului (0,50 m de la baza stratului). Pe fundul locuinței s-au descoperit fragmente aparținând ambelor categorii ceramice. Ca formă, pe lângă vasul borcan este prezentă și strachina cu buza trasă în interior. Decorul este cel cunoscut pentru ceramica prefeudală. Pe baza materialului ceramic datăm locuința L₈ în sec. VIII—IX și o atribuim populației românești din așezare.

DESCOPERIRI FEUDALE TIMPURI

Materialul arheologic feudal timpuriu fiind amestecat cu depuneri feudale, delimitări stratigrafice se pot face numai în cazul apariției unor complexe.

Din strat au ieșit la lumină fragmente ceramice databile în sec. XI—XIII. Ca forme sunt prezente vasul-borcan și căldarea de lut cu decorul obișnuit. Se adaugă și așazisul vas cu gura în formă de șaibă sau vas cu gât canelat, apariție mai rară în repertoriul ceramic al descoperirilor feudale timpurii.

Locuința L₇. Între metri 13,50—16,50 în profilele secțiunii a fost observată o alveolare care, ținând seama de structura solului și de concentrarea materialului ceramic, anunța existența unui complex arheologic. Prin săparea a două casete C₁₀ și C₁₁ a fost dezvelită o locuință (L₇) de formă aproximativ dreptunghiulară cu colțurile rotunjite, în lungime de 4 m și lățime de 3 m, orientată pe direcția est—vest. Latura lungă dinspre nord a locuinței a fost străpunsă de groapa feudală G₉. Scheletul locuinței era alcătuit din stâlpi de lemn care susțineau elevația, plantați în colțuri. La mijlocul laturilor scurte mai era câte un stâlp de lemn pe care se sprijinea acoperișul în două ape. Podina locuinței era amenajată din pământ bătătorit și se afla la 1 m adâncime de la suprafața solului (0,50 m de la baza stratului). În colțul de nord-est se aflau resturile unei vetre de foc clădită pe un postament de pământ cruțat la săparea locuinței. Vatra, ce se înălța cu 0,20 m deasupra podinei avea la suprafață un strat subțire de lutuială. Pe vatră era depus

⁶ Idem, *Necropola hallstattiană de la Ferigile*, p. 52.

⁷ O piesă asemănătoare se află la Muzeul Țării Crișurilor din Oradea.

un strat de cenușă gros de 5 cm în care s-au găsit trei fragmente de coaste de cervidee, sfărâmături de oase calcinate, cochilii de melc și o buză de vas, iar pe margine pietre nerulate și bucăți de chirpic. În diagonală, spre colțul de sud-vest al locuinței exista o groapă de forma ovală ($d=1 \times 0,75$ m) adâncă de 0,20 m.

Locuințe asemănătoare ca formă, dimensiuni și amplasarea vetrei au fost descoperite în așezarea de la Cruceni-Fântâna de lemn, județul Arad.⁸

În pământul de umplutură al locuinței s-au găsit fragmente ceramice, sfărâmături de oase, lemn carbonizat și un împungător din os de câprior.

Ceramica, cea mai importantă componentă a inventarului locuinței, se prezintă sub două forme: vasul-borcan și castronul. Recipientele erau lucrate la roata cu turație medie din pastă nisipoasă arsă incomplet și apoi arsă secundar în timpul activităților gospodărești, prezentând culorile cenușie și brună de diferite nuanțe. Luând în considerare profilatura buzei în locuință au putut fi identificate cinci exemplare de vase-borcan decorate cu benzi de linii simple și în val, linii groase distanțate, impresiuni cu roțița. Unele vase aveau imprimate pe fund așa-numitele semne de olar. Fragmentul de castron, fiind de mici dimensiuni ne indică doar profilatura buzei vasului și, ca element de decor, o bandă de linii în val slab imprimată.

Locuința L₉. S-a profilat, ca și locuința L₇, sub stratul cenușos de culoare gălbuie cu depuneri feudale și feudale timpurii în ambii pereți ai secțiunii, motiv pentru care în scopul dezvelirii ei s-au săpat două casete, C₁₂ și C₁₃. Locuința, al cărei contur nu a putut fi delimitat peste tot cu precizie era de formă dreptunghiulară având lungimea de 3,75 m și lățimea de 2,75 m, cu laturile lungi pe direcție nord—sud. Nivelul de călcare al locuinței se afla la 1,05 m de la suprafața actuală a solului (0,55 m de la baza stratului). Era ridicată pe stâlpi de lemn cu intrarea pe latura lungă dinspre vest, unde apar urmele a doi stâlpi apropiați. În colțul de sud-est au fost identificate resturile unui cuptor (sau poate vatra deschisă) prăbușit, respectiv bucăți de chirpic, lutuală de vatră și materie rezultată în urma arderii. Cuptorul era săpat în colțul de sud-est al locuinței, vatra acestuia fiind cu 10 cm mai sus decât suprafața de călcare. În fața gurii cuptorului podina locuinței se lăsa cu 15 cm rezultând o albiere ce putea servi ca groapă de deservire a cuptorului. Pe latura opusă a locuinței s-a constatat o îngrămădire de pietre nerulate, probabil de la o instalație de încălzit de tip pietrar.

Inventarul arheologic este alcătuit din fragmente ceramice de vase borcan provenite din cavitatea locuinței și din zona cuptorului, aparținând unui număr de cel puțin patru exemplare cu profilatura buzei asemănătoare cu a celor din L₇. Pasta și tehnica de lucru sunt aceleași în timp ce impresiunile executate cu unghia alcătuiesc principalul element de decor. O piesă care vorbește despre îndeletnicirile locuitorilor este un tub de os de pasăre pentru păstrarea acelor. De remarcat că în

⁸ L. Mărghitan, *Banatul în lumina arheologiei*, vol. III, Ed. Facla, Timișoara, 1985, p. 37—38.

locuința L₉, ca de altfel și în L₇, nu au fost găsite fragmente de căldări de lut, des întâlnite în strat sau de vase cu gât canelat.

Pe temeiul poziției stratigrafice și a materialului ceramic considerăm locuința L₉ contemporană cu L₇.

În absența unor monede care să dateze cele două complexe arheologice cercetate rămâne posibilitatea recurgerii la analogii. Avem în vedere în primul rând materialul ceramic aflat în locuințele feudale timpurii dezvelite anterior în așezare⁹. Fragmente ceramice provenind de la vase asemănătoare ca formă și decor au fost descoperite la Sănnicolau Român-Puste, unde în stratul cu vestigii feudale timpurii a fost găsită o monedă emisă în timpul regelui Béla al III-lea¹⁰ și în complexele dezvelite la Sănnicolau Român-Bereac¹¹. Pe baza trăsăturilor comune observate propunem încadrarea acestor două locuințe feudale timpurii în secolul al XII-lea.

DESCOPERIRI FEUDALE

Din stratul cenușos de culoare gălbuie aflat sub stratul vegetal au ieșit la iveală fragmente ceramice, chirpic, piese și zgură de fier, gresii pentru ascuțit, resturi de oase animale, rezultat al activității menajere, agricole și meșteșugărești a locuitorilor așezării. Din punct de vedere cronologic ele aparțin perioadei cuprinse între secolele XIII/XIV—XV¹².

Vatra de cuptor V.cp.₂ În caseta C₁₀, sub nivelul vegetal, la 0,30 m adâncime a fost atinsă vatra unui cuptor dintr-o locuință sau anexă gospodărească distrusă de activitățile agricole. Pereții și bolta cuptorului au fost dislocate și risipite, păstrându-se doar o porțiune din vatră și un strat de argilă bătătorită în jur. Vatra era amenajată pe un pat de argilă galbenă gros de 20 cm pe care s-a așternut un strat de cioburi. Peste acestea s-a aplicat apoi o lutuială groasă de 2—5 cm. Cioburile de sub lutuială sunt eterogene din punct de vedere cronologic, cele mai vechi fiind o buză de căldare de lut, iar cel mai nou, care datează și obiectivul, are trăsăturile ceramicii din secolul al XV-lea. Pe baza observațiilor stratigrafice s-a constatat că argila pe care s-a clădit cuptorul a fost scoasă dintr-o groapă (G₉) aflată la distanța de 1,50 m vest de vatră.

Groapa G₉. Este cuprinsă între metri 15,75—17,75 ai secțiunii. Are gura ovală cu diametrele de 2×1,25 m și corpul în formă de sac. Pătrunde, străpungând locuința feudală timpurie L₇ și locuința prefeu-

⁹ I. Crișan, *Sondajele arheologice de la Cefa — La Pădure (județul Bihor)*, p. 10—11; pl. XVII (în curs de apariție); Idem, *O locuință feudală timpurie descoperită la Cefa (jud. Bihor)*, în *Crisia*, XXI, 1991, p. 297—300, pl. I—III.

¹⁰ Idem, *Sondajul arheologic de la Sănnicolau Român (jud. Bihor)*, în *Analele Universității din Oradea*, fascicula istorie, 1991, p. 34—35, pl. II—III.

¹¹ S. Dumitrașcu, I. Crișan, *Cuptoare de ars ceramică descoperite la Sănnicolau Român, județul Bihor*, în *Crisia*, XVIII, 1988, p. 55—56, pl. LIII—LIV; Idem, *Descoperiri și cercetări arheologice din anul 1988 de la Sănnicolau Român, județul Bihor*, în *Crisia*, XX, 1990, p. 104—105, pl. XVII/7—8, XVIII, XIX, XX/2—5, XXI.

¹² Analogii pentru ceramica feudală de sec. XIII/XIV—XV a se vedea: R. Popa, D. Căpățâna, A. Lukács, *Cercetările arheologice de la Voivozi. Contribuții la istoria Bihorului în sec. XII—XV*, în *Crisia*, XVII, 1987, p. 97—98, fig. 13/c, e—h, j, k, o, p; I. Crișan, *op. cit.*, în *Analele Universității din Oradea*, fascicula istorie, 1991, p. 32—35, pl. IV—VI/5.

dală L_8 până în stratul de pământ virgin, la 2,25 m de la suprafața actuală de călcare (2 m de la baza stratului). Groapa era umplută cu materie rezultată în urma unei arderi intense (cenușă, cărbune, zgură), depusă în straturi groase. Inventarul gropii era alcătuit din fragmente de vase ceramice, chirpic ars, pietre nerulate, o gresie de ascuțit, un cuțitaș de fier cu spin, fragmente și sfărâmături de oase. Fragmentele ceramice găsite în conținutul gropii aparțin unor epoci diferite, marea majoritate datând din secolele XIII—XIV. Cele care datează obiectivul sunt însă buzele de vas cu șanț pentru capac, pliuri și praguri și un fragment din peretele unui vas lucrat dintr-o pastă mai fină cu angobă roșie și lustru databil în secolul al XV-lea.

Materialul osteologic aparține unor exemplare din speciile porc (*Sus scrofa domestica*) și cerb (*Cervus elaphus*). Oasele de cerb prezintă lustru rezultat în urma utilizării ca patine¹³ (două metapodon și un metacarp) și ca arșice? (cele trei falange de porc).

În concluzie groapa G_9 a servit unor necesități gospodărești, inițial pentru extragerea argilei necesare amenajării cuptorului Cp_2 și podinei construcției care-l adăpostea, iar apoi a devenit groapa în care au fost aruncate diferite resturi menajere.

Vatra de cuptor $V.cp_3$. Cu ocazia dezvelirii locuinței feudale timpurii L_9 deasupra acesteia, în caseta C_{12} , la adâncimea de 0,30 m a fost degajată vatra unui alt cuptor prăbușit în vechime, lucrările agricole din epoca modernă risipindu-i vestigiile și ștergând urmele unei eventuale construcții care l-ar fi adăpostit. În linie dreaptă acest cuptor se află la distanța de 12 m nord-vest de cuptorul Cp_2 . Sistemul de construcție era identic cu al aceleia ca de altfel și încadrarea cronologică așa cum dovedesc fragmentele ceramice lucrate la roata rapidă aflate sub lutuiala vetrei cuptorului.

Campania de săpături din anul 1993 din așezarea Cefa — La Pădure a avut ca principal rezultat observațiile interesante ce s-au putut face asupra sistemului de construcție al locuințelor și instalațiilor gospodărești feudale timpurii și feudale. S-au obținut totodată date noi privind raporturile stratigrafice dintre complexele arheologice aparținând epocilor prefeudală, feudală timpurie și prefeudală. Identificarea unor obiective suprapuse datând din aceste epoci ni se pare relevantă pentru intensitatea și densitatea locuirii din așezare.

¹³ A se vedea P. Diaconu, *Cu privire la patinele de os din epoca feudală timpurie*, în SCIV, XI, 1, 1960, p. 177—178.

**LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE L'ANNÉE 1993
DU CHANTIER CEFA — LA PADURE, DÉP. BIHOR**

Résumé

En l'année 1993 la section S₁ a été rallangée vers nord à 32 m. Par l'exca-
vation de quatre cassettes ont été dégagés sept complexes archéologiques, cinq
intégralement et deux partiellement.

Les objectifs dégagés intégralement sont deux habitations du XII-e siècle
p.Ch., L₇ et L₉ dont nous présentons les matériaux: L₇ (pl. V), L₉ (pl. VI/5,1—11),
deux âtres de fours féodaux du XV-e siècle (v. cp. 2 et v. cp. 3) construites sur un
„lit“ de fragments céramiques féodaux (pl. VII et pl. X), et une fosse ménajère (G₉
du XV-e siècle (les matériaux à pl. VIII et IX).

Partiellement ont été dégagées une habitation néolithique (les matériaux
céramiques contenus à pl. p. II/1—5) et une habitation préféodale du VIII—IX
siècle (fragments céramiques à pl. VI/1—4, 6).

De la même section ont été mis au jour des fragments céramiques apparte-
nant à période de transition du néolithique à l'âge du bronze (la culture Coțofeni,
pl. II/6) et au premier âge du fer (Hallstatt, pl. III).

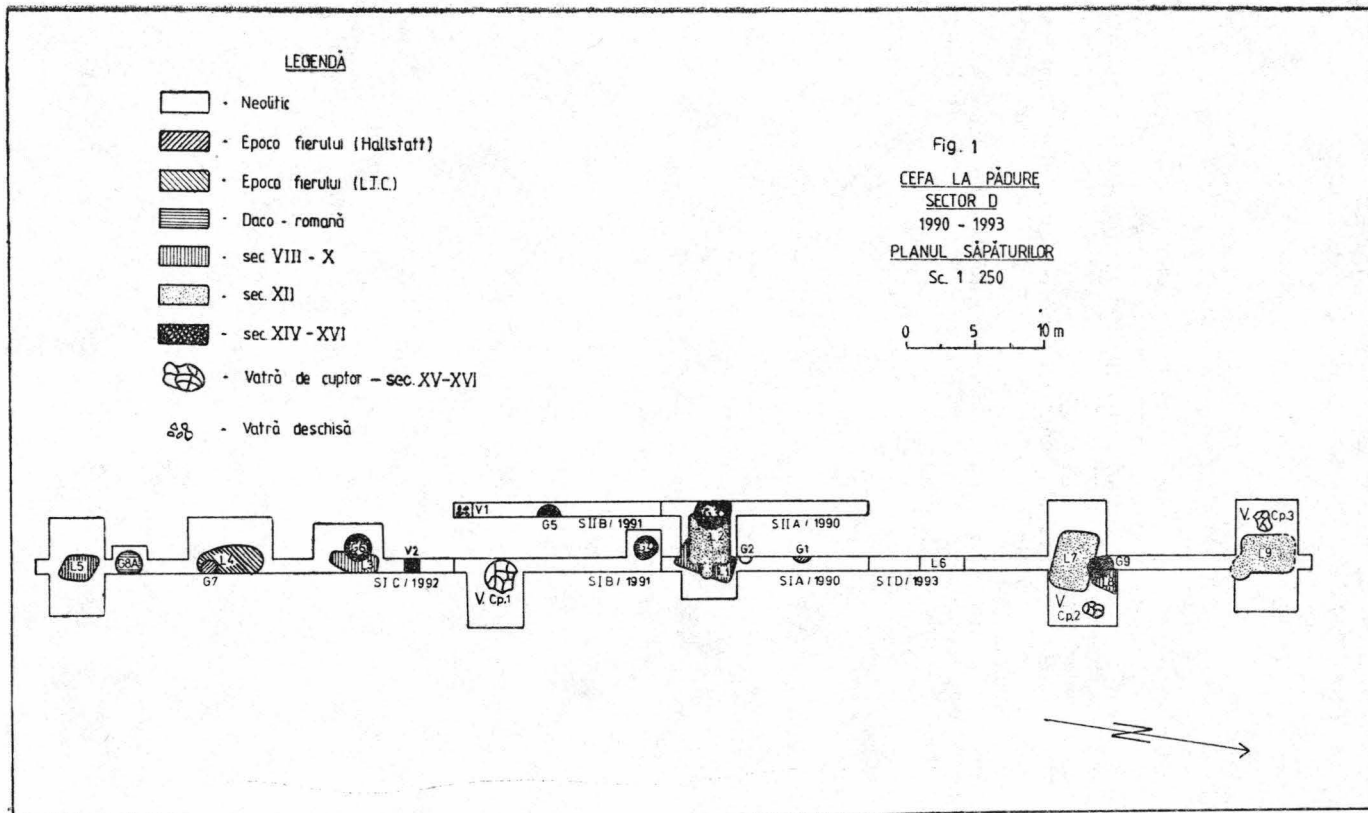

Fig. 1. Cefa — La Pădure, sector D. Planul săpăturilor.

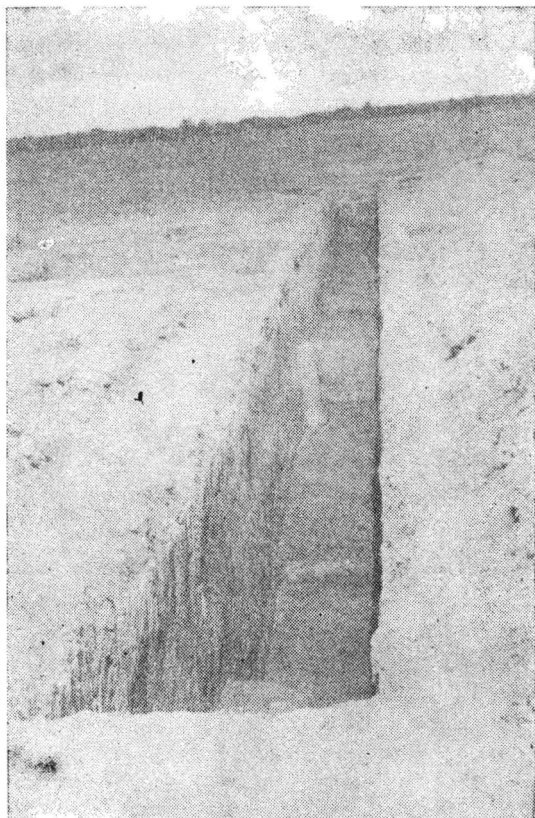

Fig. 2. Secțiunea S /D.

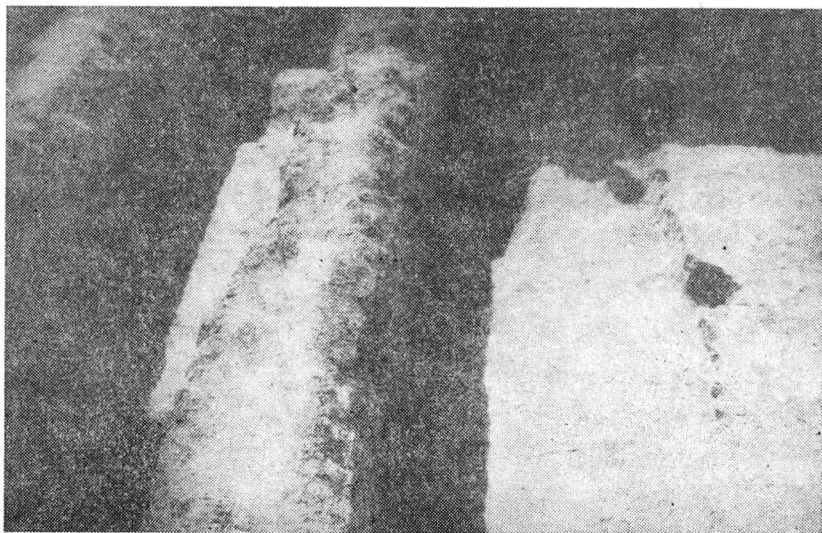

Fig. 3. Locuința feudală timpurie L7.

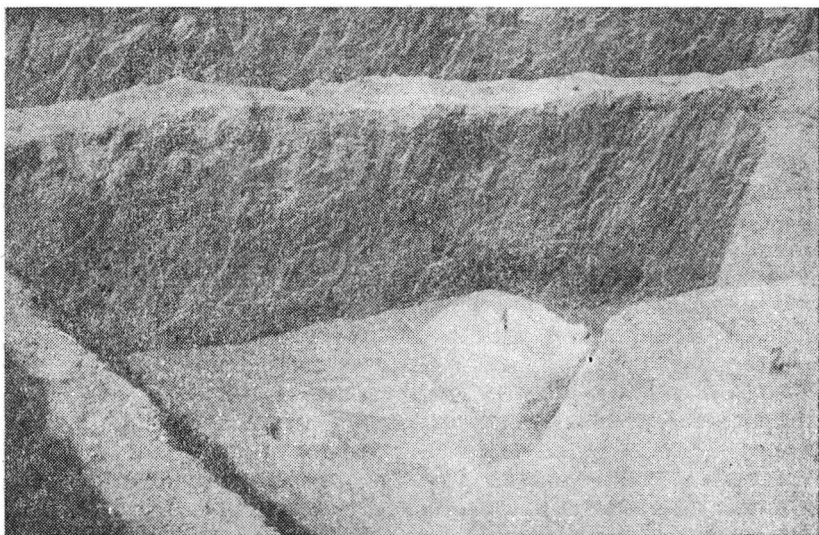
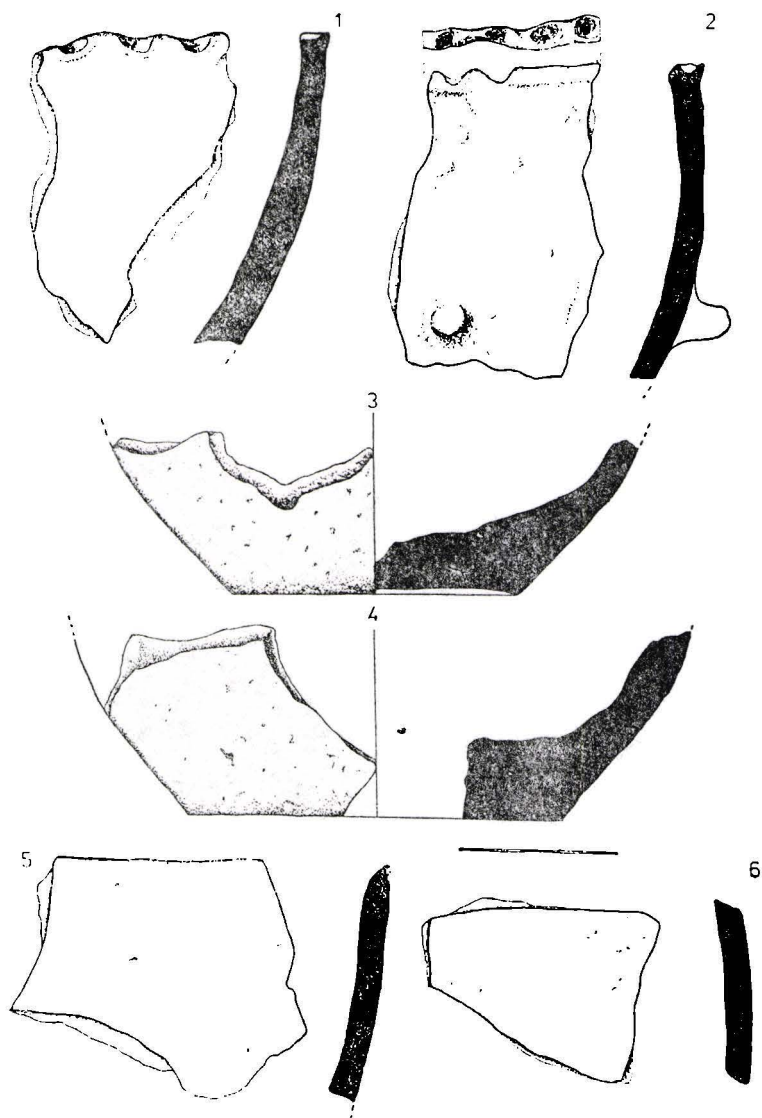

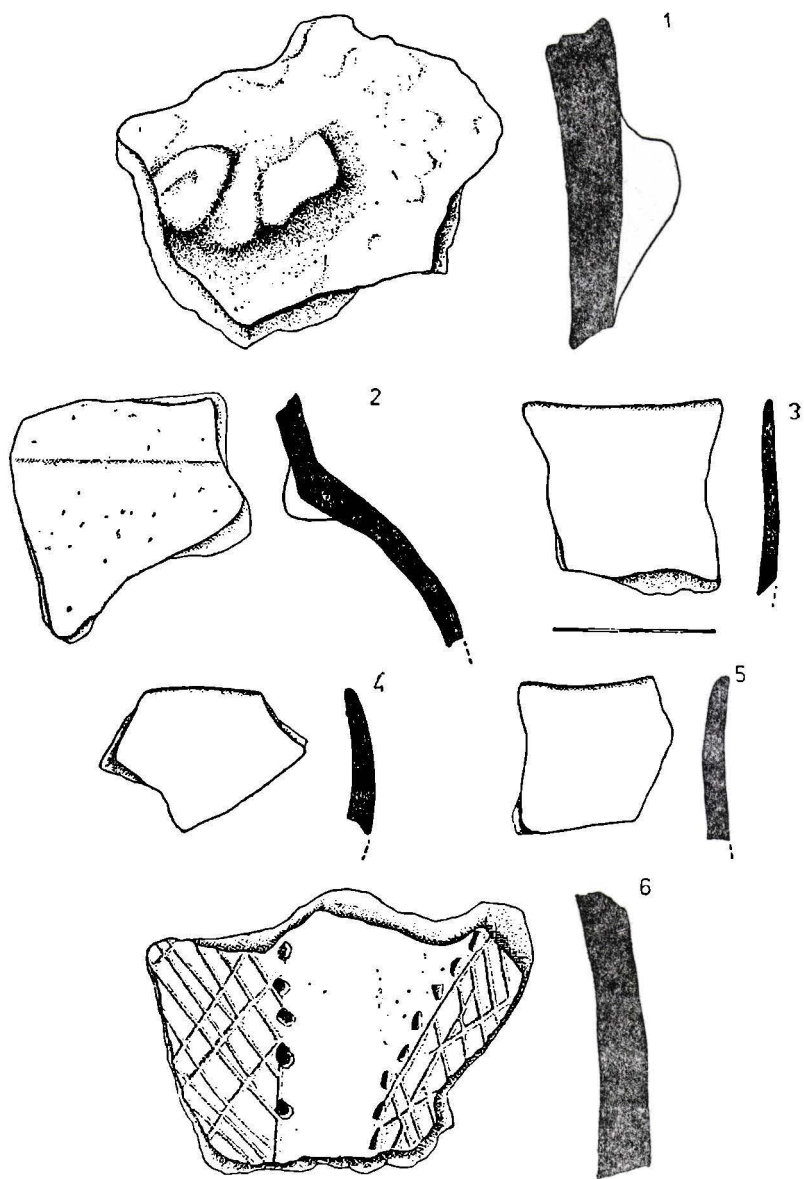
Fig. 4. 1 Locuința feudală timpurie L₇, rămasă de vatră de foc. 2. Vatra cup-
torului feudal Cp. 2.

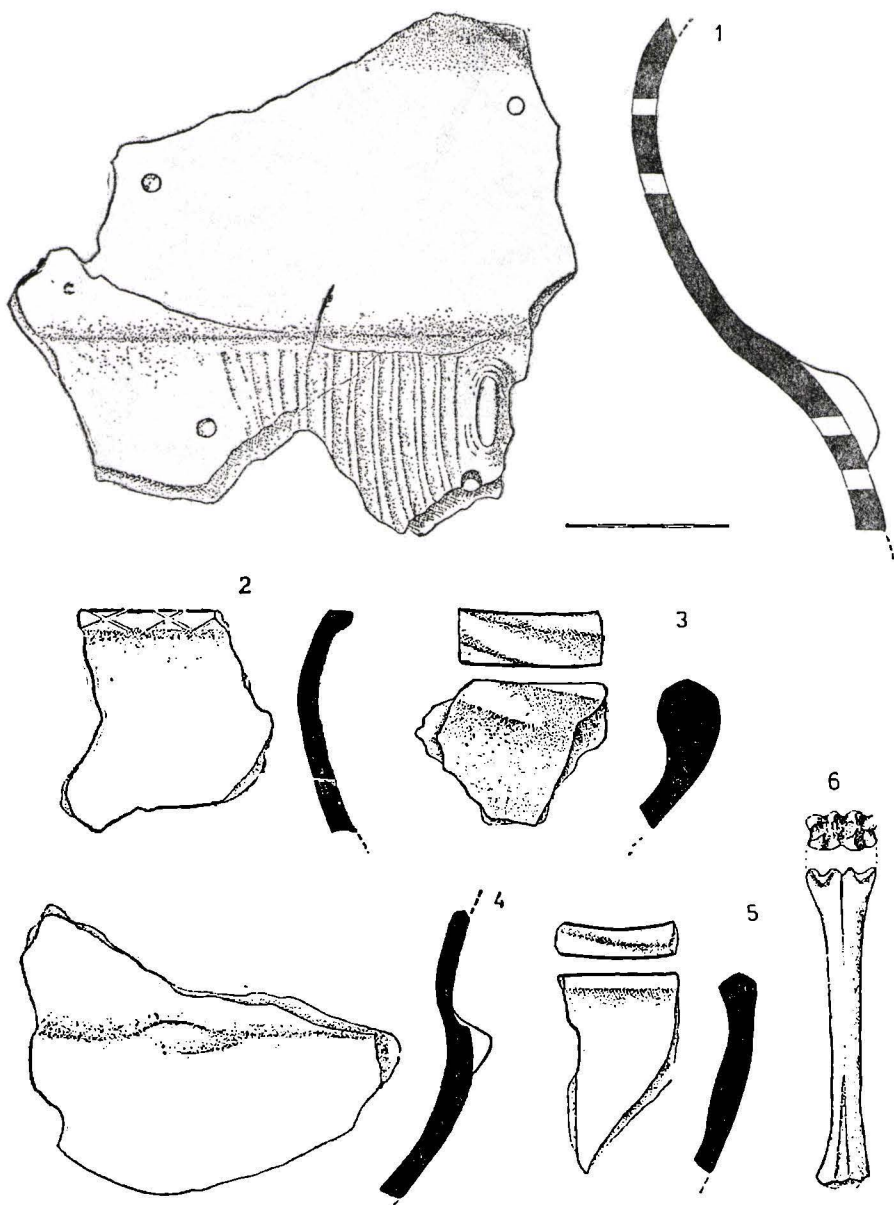
Fig. 5. 1. Locuința feudală timpurie
L₉ (latura lungă dinspre vest). 2.
Vatra cuptorului feudal Cp. 3.

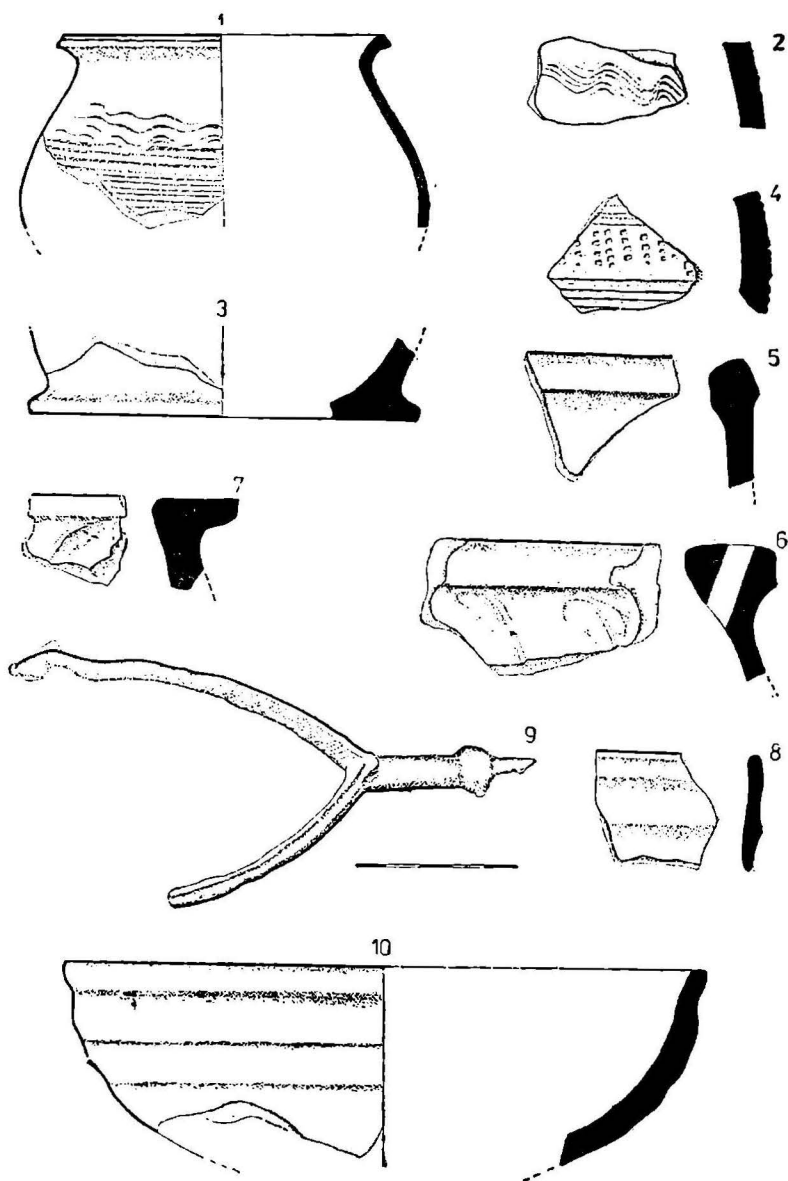
Pl. I. Locuința L₆: 1—6 fragmente ceramice neolitice (cultura Criș).

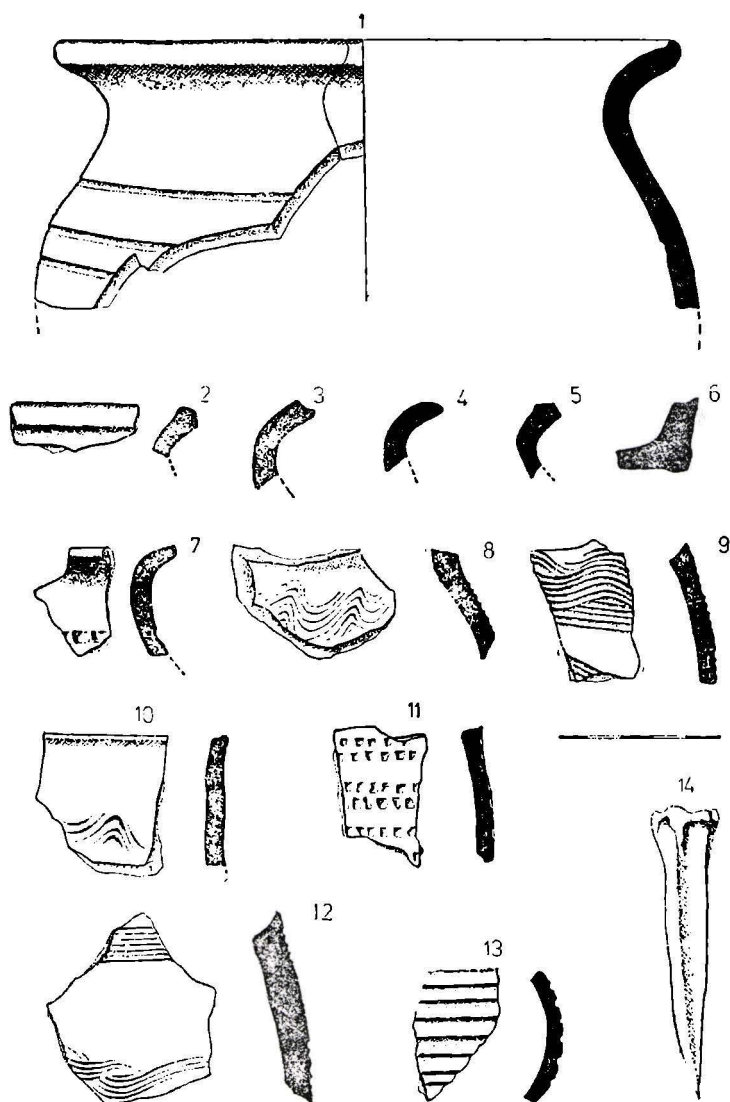
Pl. II. Locuința L₆: 1—5 fragmente ceramice neolitice (cultura Criș). 6 fragment ceramic aparținând culturii Coțofeni.

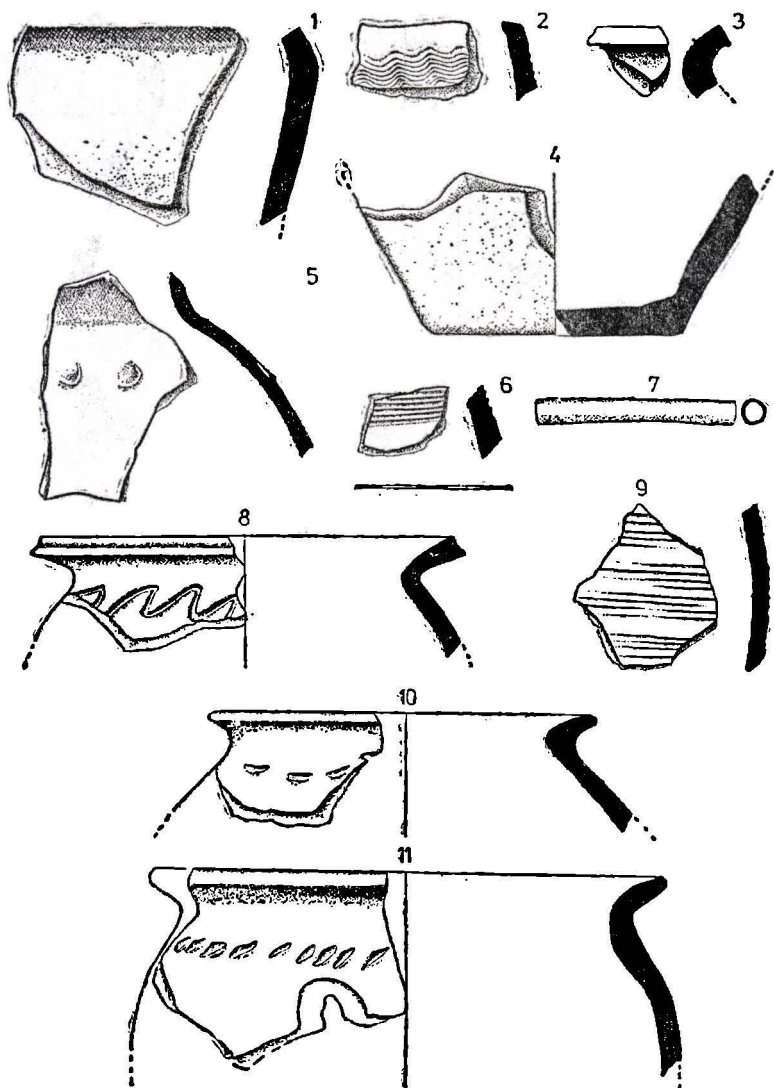
Pl. III. 1—5 fragmente ceramice hallstattiene. 6 piesă din os.

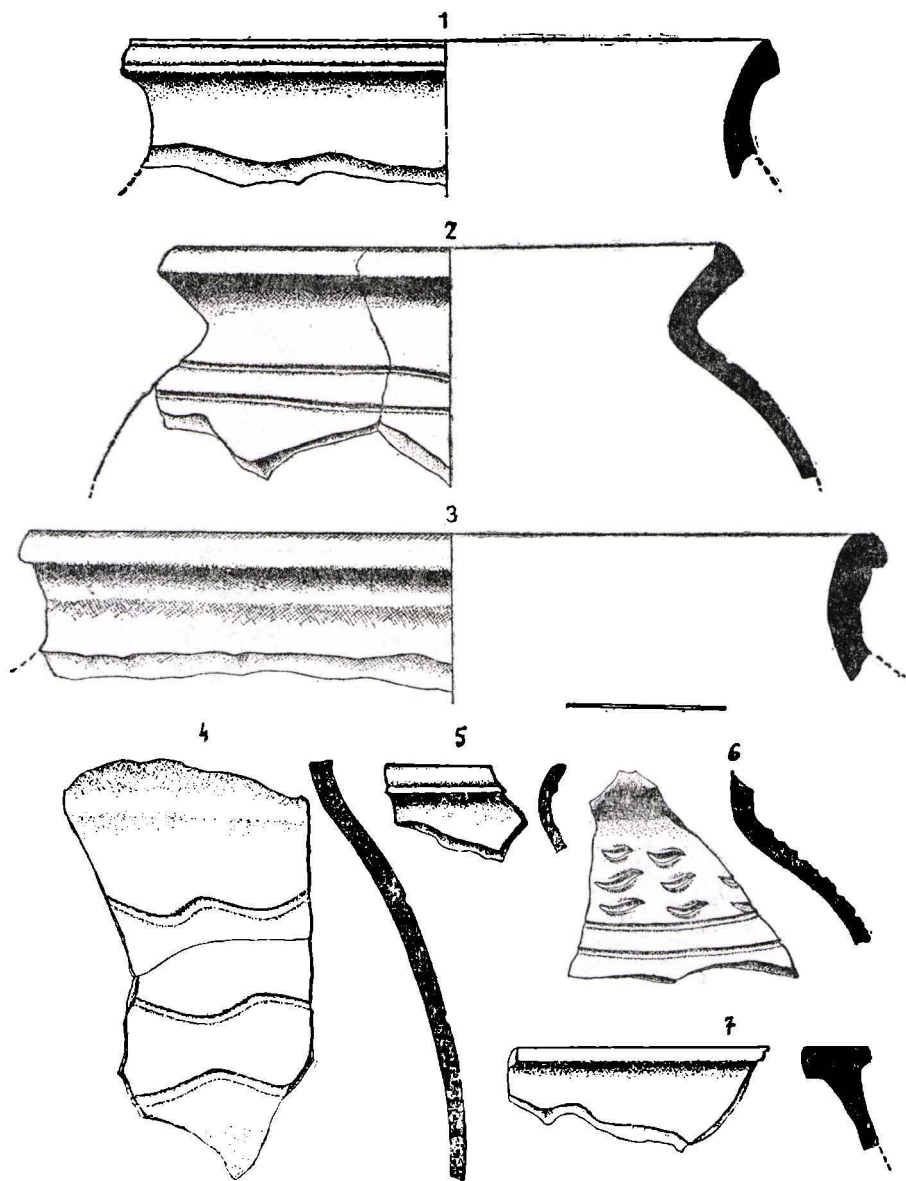
Pl. IV. 1—8 fragmente ceramice feudale timpurii (sec. XII); 9 pinten, 10 strachină (sec. XV).

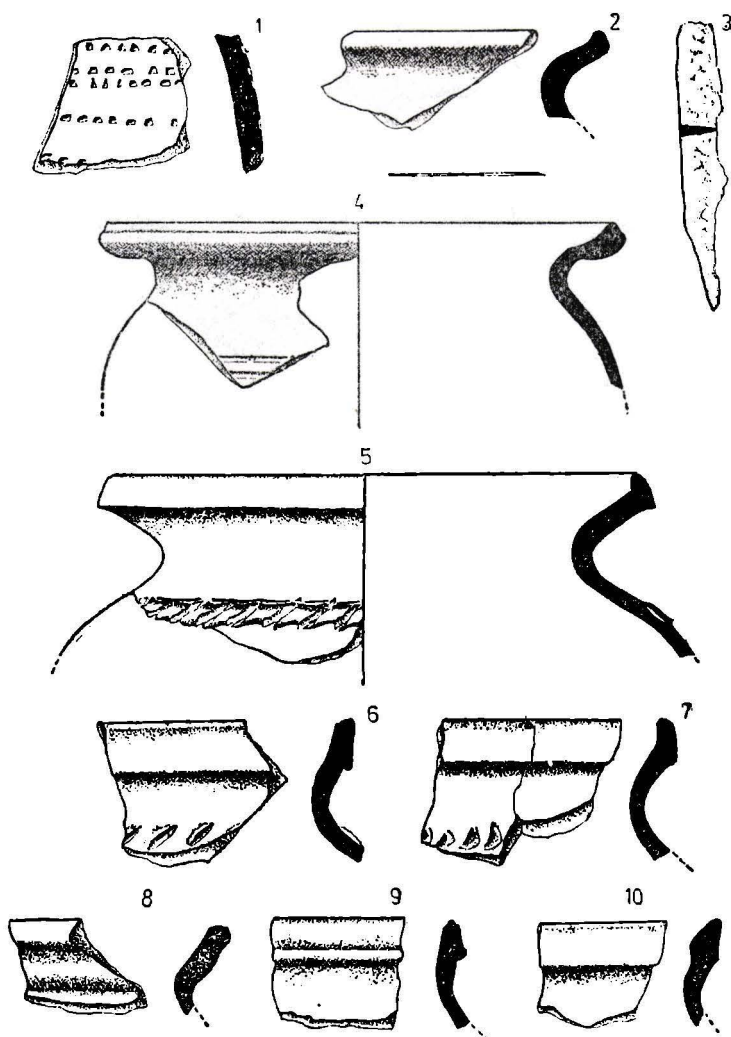
Pl. V. Locuința feudală timpurie L7, 1—13 fragmente ceramice (sec. XII), 14 împungător din os.

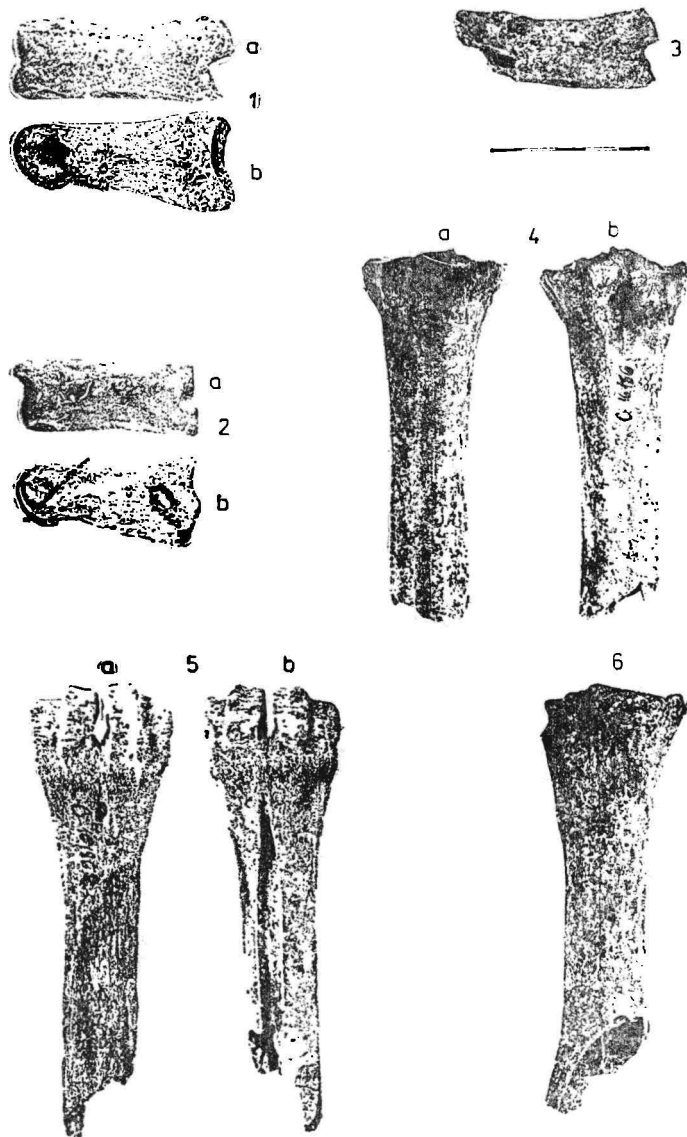
Pl. VI. Locuința prefeudală L₉: 1—4, 6 fragmente ceramice (sec. VIII—IX). Locuința feudală timpurie L₉: 5, 8—11 fragmente ceramice (sec. XII); 7 tub din os.

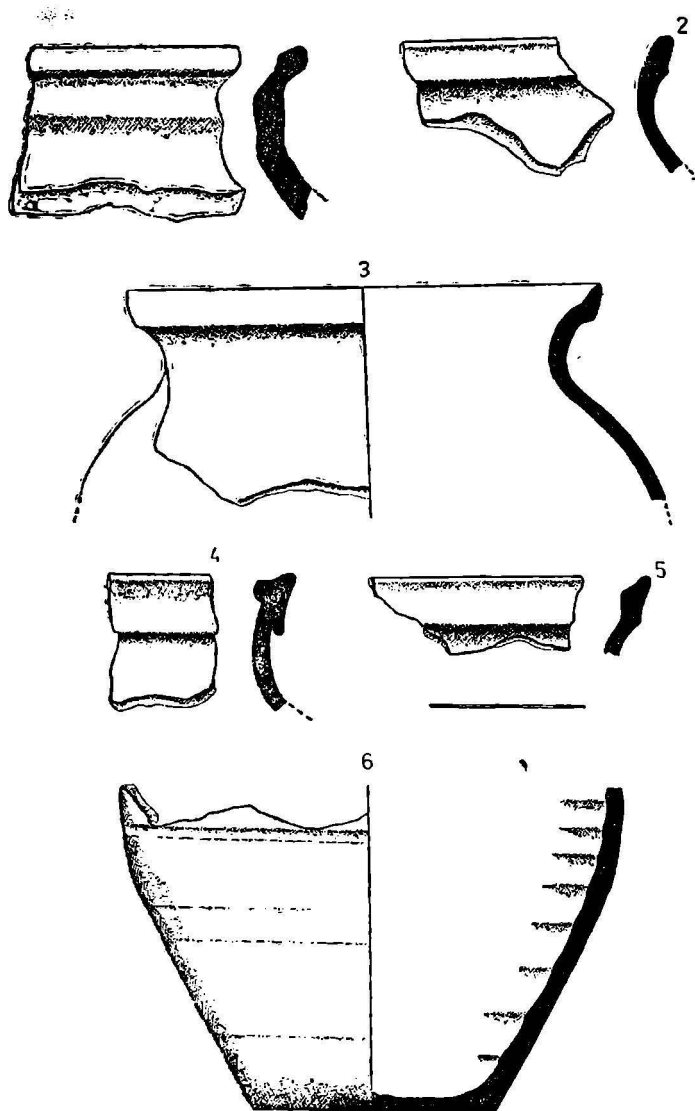
Pl. VII. Vatra de cuptor V. cp. 2: 1—4, 6 fragmente ceramice (sec. XII—XIV); 5 buza de vas (sec. XV); 7 buza de căldare de lut (sec. XII).

Pl. VIII. Groapa G₉. Fragmente ceramice: 1—2 feudale timpurii (sec. XII); 4—7 feudale (sec. XIII—XIV); 8—10 feudale (sec. XV). 3 cuțit de fier.

Pl. IX. Groapa G₉. Material osteologic: 1—3 falange, 4—5 metapodon, 6 metacarp de cerb.

Pl. X. Vatra de cuptor V. cp. 6: Fragmente ceramice feudale: 1, 3 (sec. XIII—XIV);
2, 4—6 (sec. XV).